

d. Uraj

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BS/83/34/90

ROLA TELEWIZJI W SPOŁECZNYM ODBIORZE PROGRAMU BALCEROWICZA

Komunikat z badań

Warszawa, marzec 1990 r.

Na początku marca regularnie (codziennie lub co najmniej kilka razy w tygodniu) oglądało przynajmniej jeden z głównych programów informacyjnych telewizji - "Wiadomości" o 19.30, "Teleekspres" lub "Panoramę Dnia" - 56,2% ogółu zatrudnionych w gospodarce społecznej¹. Jedna trzecia oglądała te programy nieregularnie (33,5%), natomiast 10,3% - nie oglądało żadnego z nich.

Wyniki badania pozwalają stwierdzić wyraźny związek pomiędzy częstością oglądania programów informacyjnych telewizji a deklarowanym poparciem dla programu Balcerowicza. Uwidocznia to tabela 1.

Tabela 1

w procentach

Częstość oglądania programów informacyjnych	Odpowiedzi na pytanie: <i>Jak określił(a)by Pan(i) swój stosunek do rządowego programu stabilizacji gospodarczej, zwanego programem Balcerowicza?</i>			
	w pełni go popieram	nic nie wiem o tym programie	w ogóle go nie popieram	trudno powiedzieć
Regularni widzowie	43,3	4,3	10,9	40,1
Nieregularni widzowie	28,5	12,0	11,7	47,4
Nie oglądający	17,6	25,5	10,8	46,1

Warto zwrócić uwagę na trzy charakterystyczne cechy zaprezentowanego w tabeli rozkładu odpowiedzi:

• tylko 4,3% tych respondentów, którzy regularnie oglądają programy informacyjne, twierdzi, że nic nie wie o programie Balcerowicza, podczas gdy wśród oglądających nieregularnie jest ich już 12,0%, a wśród nie oglądających - 25,5%; możemy zatem stwierdzić, że telewizja jest głównym źródłem pochodzącej z zewnątrz informacji o zamierzeniach, przebiegu i skutkach programu stabilizacji gospodarczej;

¹ "Nowy ład gospodarczy" (2) - sondaż na reprezentatywnej próbie pracowników gospodarki społecznej (N=994), przeprowadzony w dniach 2-5 marca 1990 r.

• deklaracje poparcia dla programu Balcerowicza występowały ponad dwukrotnie częściej w grupie regularnych widzów programów informacyjnych niż w grupie nie oglądających tych programów w ogóle;

• deklarowany brak poparcia dla programu Balcerowicza jest praktycznie jednakowy we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na częstość korzystania z programów informacyjnych telewizji.

Wydaje się zatem, że przekaz telewizyjny (niosący konkretne aktualne treści i w dzisiejszej formie) odgrywa dość znaczną rolę w kształtowaniu społecznych ustosunkowań do programu stabilizacji gospodarczej, ale na ograniczonym terenie. Jest w stanie przekonać do tego programu tylko takich, którzy skądinąd (lub wcześniej) nie byli do niego negatywnie nastawieni. Oddziałuje wyłącznie w wymiarze od obojętności do przychylności. Nie jest w stanie zmienić negatywnego nastawienia do programu Balcerowicza, ale również - co sugerują wyniki - do niego zrazić.

1. Postrzegane intencje i ich skuteczność

Społeczna recepcja zamierzonej - w odniesieniu do programu stabilizacji gospodarczej - i rzeczywiście odgrywanej przez telewizję roli miała być odtworzona przez odpowiedź na pytanie: *W jaki sposób, Pana(i) zdaniem, pokazuje się w telewizji zamierzenia i skutki tego programu? Czy telewizja stara się poprzeć, czy też raczej przeszkodzić w zaakceptowaniu tego programu przez społeczeństwo? (por. tabela 2).*

Tabela 2

w procentach

Ocena TV - pod kątem prezentacji programu Balcerowicza	Programy telewizyjne:		
	"Wiadomości" o 1930	gospodarczo-publicystyczne	pozostałe informacyjne
Robi wszystko, by poprzeć i czyni to skutecznie	28,0	26,1	18,5
Robi wszystko, by poprzeć, ale bez widocznego efektu	37,8	37,3	31,1
Nie robi nic szczególnego dla poparcia	16,4	8,6	13,2
Stara się zniechęcić, ale bez widocznego efektu	0,1	0,7	0,6
Stara się zniechęcić i nawet jej się to udaje	0,4	1,3	1,1
Trudno powiedzieć	17,2	25,7	35,1

Rozkłady na dwóch zawartych w zestawie kategorii wymiarach - intencji oraz skuteczności - podają tabele 3 i 4.

Tabela 3

w procentach

Ocena TV - pod kątem prezentacji programu Balcerowicza	Programy telewizyjne:		
	"Wiadomości" o 1930	gospodarczo-publicystyczne	pozostałe informacyjne
	intencje		
Stara się poprzeć	65,8	63,4	49,1
Nie robi nic szczególnego	16,4	8,6	13,2
Stara się przeszkodzić	0,5	2,0	1,8
	skuteczność		
Działa skutecznie	28,5	26,8	19,1
Działa nieskutecznie	38,2	38,6	32,2

Na marginesie warto zauważyć, że to, co w odniesieniu do programu stabilizacji gospodarczej jest miarą intencji w kategoriach przychylności - obojętności - wrogości, w odniesieniu do standardowych kryteriów oceny środków przekazu

Tabela 4

w procentach

Ocena TV pod kątem prezentacji programu Balcerowicza	Respondenci wg stosunku do programu Balcerowicza, oceniający TV w poszczególnych programach								
	zwo- len- nicy	indy- feren- tni	prze- ciw- nicy	zwo- len- nicy	indy- feren- tni	prze- ciw- nicy	zwo- len- nicy	indy- feren- tni	prze- ciw- nicy
	"Wiadomościach" o 19 ³⁰			gospodarczo-pu- blicystycznych			pozostałych in- formacyjnych		
Robi wszystko, by poprzeć i czyni to skutecznie	42,4	20,8	13,8	40,5	18,6	11,0	29,6	12,3	10,8
Robi wszystko, by poprzeć, ale bez widocznego efektu	35,3	36,2	52,8	35,5	35,6	52,8	33,6	27,0	41,0
Nie robi nic szczególnego dla poparcia	16,8	16,6	15,7	8,8	8,3	9,6	14,9	11,7	15,2
Stara się zniechęcić, ale bez widocznego efektu	0,0	0,05	1,0	0,2	0,6	1,9	0,0	0,6	2,9
Stara się zniechęcić i nawet jej się to udaje	0,0	0,05	1,0	0,8	1,0	3,8	1,1	0,7	2,9
Trudno powiedzieć	5,1	26,0	15,7	11,7	35,3	20,2	20,7	47,1	27,6
intencje									
Stara się poprzeć	77,7	57,0	66,6	75,5	54,1	64,3	63,2	39,3	51,8
Nie robi nic szczególnego	16,8	16,6	15,7	8,8	8,3	9,6	14,9	11,7	15,2
Stara się przeszkodzić	0,0	0,1	2,0	1,0	1,6	5,7	1,1	1,3	5,8
skuteczność									
Działa: skutecznie	42,4	20,8	14,8	41,2	19,6	15,3	29,6	13,0	13,7
nieskutecznie	35,3	36,2	53,3	35,7	36,5	54,7	34,7	27,6	43,9

jest miarą stronniczości - obiektywizmu. Stosując zatem te standardowe kryteria, możemy stwierdzić, że dla znaczącej większości widzów telewizja - relacjonując zamierzenia i skutki programu Balcerowicza - nie jest bynajmniej bezstronna. To stwierdzenie odnosi się przede wszystkim do "Wiadomości" oraz publicystycznych programów gospodarczych, w mniejszym stopniu natomiast do pozostałych programów informacyjnych. Owa stronniczość nie jest jednak w oczach widzów czymś nagannym. Gdyby bowiem tak było, powinna być znacznie wyraźniej postrzegana przez przeciwników niż zwolenników programu Balcerowicza. Zależność między deklarowanym stosunkiem do tego programu a oceną intencji i skuteczności telewizji - zilustrowana w tabeli 4 - nie upoważnia bynajmniej do takiego wniosku.

Stronniczość (przychylność) telewizji w stosunku do programu Balcerowicza jest wyraźniej dostrzegana przez jego zwolenników niż przeciwników, a z kolei przez przeciwników wyraźniej niż przez tych, którzy nie dorobili się jeszcze sprecyzowanych poglądów.

Jeśli potraktujemy skalę stosunku do programu stabilizacji (zwolennicy - indyferentni) jako liniową, to możemy stwierdzić, że istnieje wyraźny związek między stosunkiem do tego programu a oceną skuteczności telewizji: im mniej przychylny stosunek respondentów do samego programu, tym niższa ocena skuteczności telewizyjnych oddziaływań na rzecz pozyskania zwolenników dla tego programu.

Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że stronniczość telewizji jest w tym przypadku cechą społecznie pożądaną. Ludzie chcą, by telewizja przekonywała ich (i innych) do programu Balcerowicza.

Stwierdziliśmy poprzednio istnienie pozytywnego, liniowego związku pomiędzy częstością oglądania programów informacyjnych telewizji a deklarowanym poparciem dla programu stabilizacji gospodarczej. Związek pomiędzy częstością korzystania z telewizji a oceną jej intencji i skuteczności prezentuje tabela 5.

Tabela 5

w procentach

Ocena TV pod kątem prezentacji programu Balcerowicza	Częstość oglądania poszczególnych programów								
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
	"Wiadomości" o 1930			gospodarczo-publicystycznych			pozostałych informacyjnych		
Robi wszystko, by poprzeć i czyni to skutecznie	31,5	24,6	12,7	26,5	23,1	15,7	18,6	17,4	11,8
Robi wszystko, by poprzeć, ale bez widocznego efektu	42,2	34,2	15,7	40,6	29,4	18,6	35,8	24,9	8,8
Nie robi nic szczególnego dla poparcia	14,3	19,5	13,7	8,2	9,0	2,9	13,6	12,6	5,9
Stara się zniechęcić, ale bez widocznego efektu	0,0	0,3	0,0	0,2	0,9	2,0	0,5	0,6	1,0
Stara się zniechęcić i nawet jej się to udaje	0,5	0,3	0,0	1,1	0,9	2,9	0,9	0,9	2,0
Trudno powiedzieć	11,1	20,7	35,3	19,5	28,2	33,3	28,3	36,9	48,0
	intencje								
Stara się poprzeć	73,7	58,8	28,4	67,1	52,5	35,3	54,4	42,3	20,6
Nie robi nic szczególnego	14,3	19,5	13,7	8,2	9,0	2,9	13,6	12,6	5,9
Stara się przeszkodzić	0,5	0,6	0,0	1,3	1,8	4,9	1,4	1,5	3,0
	skuteczność								
Działa: skutecznie	32,0	24,9	12,7	27,6	24,0	18,6	19,5	18,3	13,8
nieskutecznie	42,2	34,5	15,7	40,8	30,3	20,6	36,3	25,5	9,8
A - regularnie przynajmniej jeden program informacyjny; B - nieregularnie; C - nie oglądający żadnego programu informacyjnego.									

Związek pomiędzy częstością oglądania programów informacyjnych a oceną intencji w kategoriach przychylności dla programu Balcerowicza jest liniowy. Im częściej telewizja oglądana, tym częściej postrzegana jako zaangażowana na rzecz programu stabilizacji gospodarczej.

W przypadku ocen skuteczności sprawa nie jest tak prosta jak poprzednio. Im rzadziej respondenci oglądają programy informacyjne, tym mniej są skłonni przypisywać jej skuteczność, ale jednocześnie tym rzadziej skłonni są oceniać jej starania jako nieskuteczne. Więcej, stosunek (ocena) w kategoriach skuteczności - nieskuteczności, mierzona jako liczbowy stosunek jednych ocen do drugich, zawsze wypada korzystniej wśród nie oglądających żadnego z programów informacyjnych niż w dwu (A i B z tab.5) pozostałych grupach.

2. Wierność przekazu

Własną ocenę zgodności przekazu telewizyjnego z rzeczywistością w czterech niezależnych obszarach - nastrojach ludności, sytuacji w zakładach pracy, sytuacji na rynku oraz sytuacji materialnej ludności - badani wyrażali poprzez odpowiedź na pytanie (tabela 6): *Na podstawie tego, co pokazują w telewizji, czy może Pan(i) powiedzieć, że rząd jest dobrze zorientowany w...?*

Pytanie zakładało, iż w społecznej świadomości telewizja nadal jest postrzegana jako w pełni podporządkowana optyce rządowej, a zatem formalnie, oceny stopnia poinformowania rządu są de facto uznaniem zgodności przekazu telewizyjnego z rzeczywistością.

Marcowe wyniki nie różnią się w istotny statystycznie sposób od uzyskanych dokładnie miesiąc temu. Przekaz telewizyjny najbardziej rozmija się z rzeczywistością w zakresie materialnej sytuacji ludności i wyraża się stosunkiem 46,1% tych, którzy uważają, że nie jest on zgodny z rzeczywistością do 44,1% tych, którzy są przeciwnego zdania. Najmniej wątpliwości co do autentyzmu tak dziś, jak i miesiąc temu budzi odzwierciedlana przez telewizję sytuacja na rynku, gdzie analogiczny stosunek odpowiednich odsetków ma się jak 17,0 do 65,5.

Tabela 6

w procentach

Termin badań	Odpowiedzi na pytanie: Czy rząd jest dobrze zorientowany.....				
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć
	w nastrojach ludności				
Luty ^a 90	13,3	45,4	28,3	6,3	6,6
Marzec 90	10,6	43,9	29,0	6,8	9,3
	w sytuacji w zakładach				
Luty 90	8,7	38,8	36,6	7,6	8,2
Marzec 90	7,1	43,3	32,6	6,5	10,0
	w sytuacji na rynku				
Luty 90	17,5	56,6	18,6	2,6	4,7
Marzec 90	17,1	58,4	15,4	1,6	7,0
	w sytuacji materialnej ludności				
Luty 90	10,0	35,7	31,8	14,6	7,7
Marzec 90	8,7	35,4	33,1	13,0	9,3
<p>^a Identycznie brzmiące pytanie zostało zadane w lutowym sondażu, przeprowadzonym na w pełni porównywalnej próbie.</p>					

Kierunek, w jakim - według respondentów - przekaz telewizyjny odbiega od rzeczywistości, uwidocznił się w odpowiedziach na pytanie z tabeli 7. Obraz sytuacji na ekranie we wszystkich dziedzinach wygląda korzystniej niż w rzeczywistości, przy czym największa rozbieżność dotyczy materialnej sytuacji ludności, nieco mniejsza - panujących nastrojów, jeszcze mniejsza - sytuacji w zakładach pracy, a najmniejsza - sytuacji aktualnej na rynku. Jest to hierarchia praktycznie taka sama, jak w odpowiedziach na poprzednie pytanie. Można zatem stwierdzić, że w społecznej opinii rząd - jeśli w swych pracach kieruje się obrazem sytuacji takim,

Tabela 7

w procentach

Dziedziny życia społecznego	Odpowiedzi na pytanie: <i>Czy, Pana(i) zdaniem, (tu wybrana dziedzina) są/jest w rzeczywistości lepsze(a), takie(a) same(a) gorsze(a)^a, jak pokazuje telewizja?</i>		
	lepsze	takie same	gorsze
Nastroje ludności	4,3	31,8	60,2
Sytuacja w zakładach	2,1	33,4	58,5
Sytuacja na rynku	6,8	62,4	26,9
Sytuacja materialna ludności	3,4	27,9	63,3

^a Pominięto odsetki odpowiedzi "trudno powiedzieć"

jak go malują programy informacyjne telewizji - kieruje się obrazem silnie przeróżwionym, dalece bardziej optymistycznym niż obraz rzeczywisty.

Związek zakresu korzystania TV z oceną wierności przekazu prezentują tabele 8 i 9.

Im częściej respondenci mają kontakt z telewizją, tym częściej dają wyraz przekonaniu, iż pokazywany w niej obraz sytuacji odbiega od rzeczywistości. Można by się spodziewać zależności odwrotnej, wynikającej z prostego faktu nieoglądania telewizji przez tych, którzy uznają przekazywane przez nią treści za zbyt rozbieżne z doświadczeniem czy własnymi poglądami. Stwierdzony i zaprezentowany rozkład odpowiedzi każe zatem przypuszczać, że opinie na temat telewizji nie mają obecnie charakteru zadawnionych, utrwalonych stereotypów, lecz są wynikiem bieżącego kontaktu z tym środkiem przekazu.

Do dokładnie tego samego wniosku, co poprzednio prowadzi analiza rozkładów odpowiedzi oceniających stopień i kierunek rozbieżności między rzeczywistością a obrazem kreowanym na ekranie. Im częstszy kontakt z programami informacyjnymi telewizji, tym powszechniejsze przekonanie o za-

Tabela 8

w procentach

Respondenci	Odpowiedzi na pytanie: Czy rząd jest dobrze zorientowany			
	tak	nie	trudno powiedzieć	nie ogląda telewizji
w nastrojach ludności				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	58,3	38,5	3,2	0,0
Nieregularnie	53,1	34,2	12,6	0,0
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	37,2	26,4	31,4	4,9
w sytuacji w zakładach				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	54,2	41,0	3,6	0,0
Nieregularnie	48,6	39,6	11,7	0,0
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	35,3	27,4	32,4	4,9
w sytuacji na rynku				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	80,0	17,7	2,3	0,0
Nieregularnie	74,5	16,2	9,3	0,0
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	53,9	15,6	25,5	4,9
w sytuacji materialnej ludności				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	65,5	30,9	3,6	0,0
Nieregularnie	61,3	23,9	14,8	0,0
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	39,8	20,6	34,7	4,9

Tabela 9

w procentach

Respondenci	Odpowiedzi na pytanie: <i>Czy, Pana(i) zdaniem, ... (tu wybrana dziedzina) są/jest w rzeczywistości lepsze(a), takie(a) same(a), gorsze(a), jak pokazuje telewizja?</i>			
	lepsze	takie same	gorsze	trudno powiedzieć
nastroje ludności				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	5,0	31,5	62,6	0,9
Nieregularnie	3,6	33,9	59,2	3,3
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	2,9	26,5	50,0	13,7
sytuacja w zakładach				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	2,5	33,5	61,9	2,1
Nieregularnie	1,5	35,4	56,5	6,6
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	2,0	26,5	46,1	25,5
sytuacja na rynku				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	7,7	63,3	27,9	1,1
Nieregularnie	5,4	65,2	26,1	3,3
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	6,9	48,0	23,5	21,6
sytuacja materialna ludności				
Regularnie oglądający przynajmniej jeden program informacyjny	3,2	26,5	67,4	2,7
Nieregularnie	3,3	31,8	61,3	3,6
Nie oglądający żadnego programu informacyjnego	4,9	22,5	50,0	22,6

fałszowaniu tego obrazu i tym silniejsze wrażenie, że rysowana przezeń sytuacja jawi się w o wiele jaśniejszych barwach niż w rzeczywistości.

3. Stan poinformowania społeczeństwa

W tabeli 10 przedstawiono stan poinformowania społeczeństwa o najważniejszych problemach związanych ze społecznymi konsekwencjami programu stabilizacji gospodarczej.

Tabela 10

w procentach

Obszary tematyczne	Odpowiedzi na pytanie: <i>Czy o ... (tu kolejne tematy) wie Pan(i):</i>			Odsetek odpowiedzi "tak" na pytanie: <i>Czy chciał (a)by Pan(i) na ten temat dowiedzieć się czegoś więcej?</i>
	dostatecznie dużo	coś nie-coś	prawie nic	
Sposobie wykorzystania pomocy zagranicznej dla Polski	7,7	39,5	52,6	72,1
Zasadach ustalania i podwyższania rent i emerytur	10,6	45,2	44,2	40,7
Możliwościach pracy na własny rachunek, otwarcia własnego interesu	10,1	47,4	42,2	55,6
Możliwościach pomocy ludziom, którzy nie dają sobie rady	12,0	54,3	33,4	52,8
Pracy rządu i jego ministrów	9,8	57,5	32,6	56,6
Problemach wsi i rolnictwa	22,2	47,4	29,8	43,2
Powodach hamowania wzrostu płac i wynagrodzeń	19,7	51,9	28,1	65,3
Skutkach zanieczyszczenia środowiska	28,3	44,7	27,0	52,2
Pomocy i ochronie dla bezrobotnych	17,1	56,9	25,8	60,6
Prawdziwej skali inflacji	23,2	53,7	22,8	55,8
Przyczynach niedoboru na rynku	29,4	51,4	18,4	54,1
Przyczynach wzrostu cen	30,6	51,1	18,2	61,2
Planie Balcerowicza, nowej polityce gospodarczej rządu	27,5	56,7	15,7	53,1

Tematy zostały uporządkowane w kolejności malejącego odsetka odpowiedzi "prawie nic". Zatem na pierwszych miejscach w tabeli znalazły się te, o których największa część społeczeństwa ma niewielki lub żaden zasób informacji, zaś na ostatnich te, o których społeczeństwo wie sporo. W ostatniej kolumnie tabeli 10 podano odsetek odpowiedzi twierdzących na pytanie, czy na temat którejś z tych spraw - problemów respondent chciałby wiedzieć więcej. Łatwo zauważyć pewną asymetrię rozkładu odpowiedzi na te dwa pytania. Niektóre z tematów (spraw, problemów) powodują niedosyt informacji, mimo że wiedza o nich w porównaniu z innymi jest dość rozległa, inne wręcz przeciwnie, na przykład: o zasadach ustalania rent i emerytur niewielu respondentów chciałoby się dowiedzieć czegoś więcej, choć tylko nieliczni spośród nich wiedzą o tym wystarczająco dużo. Luka informacyjna - podstawa uzyskanej wyżej hierarchii spraw i problemów - nie jest zatem dostateczną przesłanką do ustalania społecznego zapotrzebowania na informacje, czyli hierarchii ważności obszarów tematycznych. Jest nią natomiast odsetek tych, którzy dysponując jakąś wiedzą na dany temat, chcieliby się dowiedzieć więcej. Lista tematów uporządkowana według tak rozumianej hierarchii ważności przedstawia się w sposób następujący (liczby oznaczają różnicę między odsetkiem odczuwającego zapotrzebowanie na informacje a odsetkiem twierdzących, że prawie nic nie wiedzą na dany temat; stanowi ona odsetek tych, którzy chcieliby się dowiedzieć więcej, mimo iż jakąś wiedzę już posiadają):

1. Przyczyny wzrostu cen	43,0
2. Plan Balcerowicza, nowa polityka gospodarcza rządu	37,4
3. Powody hamowania wzrostu płac i wynagrodzeń	37,2
4. Przyczyny niedoboru na rynku	35,7
5. Pomoc i ochrona dla bezrobotnych	34,8
6. Prawdziwa skala inflacji	33,0
7. Praca rządu i jego ministrów	24,0

8. Skutki zanieczyszczenia środowiska	23,9
9. Sposób wykorzystania pomocy zagranicznej dla Polski	19,5
10. Możliwości pomocy ludziom, którzy nie dają sobie rady	19,4
11. Problemy wsi i rolnictwa	13,4
12. Możliwość pracy na własny rachunek, otwarcie własnego interesu	13,4
13. Zasady ustalania i podwyższania rent i emerytur	-3,5

O kolejności pozycji 11 i 12 zdecydowały odsetki odpowiedzi "dostatecznie dużo" (por. tab.10), wynoszące: 22,2 - dla "problemów wsi i rolnictwa" oraz 10,1 - dla "możliwości pracy na własny rachunek".